

Hanaböle

Utställning i Vanda Lantbruksmuseum
1.5.2013 - 30.9.2014

Utgiven av
Helsingfors Lantmannagille r.f.
Vanda Lantbruksmuseum

Skribenter

Curt Sjöblom (sid. 5 - 12, 42 - 43)
Göran Härmälä (sid. 42 - 43)

Fotografier, bildtexter och utställningsföremål:

Kaj och Tellervo Carlsson
Jorma och Virpi Havukoski
Göran Härmälä
Allan och Helena Karlsson
Gunnar och Anneli Karlsson
Peter och Carola Lindström
Svante och Tuula Nordström
Ola Nummelin

Pärmbild:

Hanaböle kvarn, Hans Nummelin

Bakpärmbild:

Lill-Petas loft, Hans Nummelin

Pärm insida:

Frampärm: Geographisk Karta öfver Hanaböle Bys Ägor uti Helsing socken, Borgå Härad och Nylands Län, transporterad år 1810 af Nathan Lilius (RA).
Bakpärm: Grundkarta 1967, Lantmäteristyrelsen.

Denna publikation har understötts av
Museiverket och Aktia stiftelsen i Vanda

Layout och ombrytning

Curt Sjöblom, Oy Contender Ltd Ab, Vanda
info@contender.fi

Tryckeri

Silverprint Oy, Sibbo

© Helsing Lantmannagille r.f. 2019

ISBN 978-952-93-5943-1 (stiftad)
ISBN 978-952-93-5944-8 (pdf)

Förläggare

Helsing Lantmannagille r.f.
Vanda Lantbruksmuseum
Nybackagränden 2
01670 Vanda
www.vantaanmaatalousmuseo.fi

Innehåll:

Förord..... 4
Hanaböle by 5
De fem stamgårdarna..... 8
Hanaböle gård..... 9
Hanaböle kvarn och såg..... 10
Utställningen..... 13
Stors rusthåll 14 - 16
Åkernäs 17
Peijas..... 17
Gustafsberg..... 18 - 19
Lill-Petas..... 20 - 25
Storpetas..... 26 - 27
Havukoski..... 28
Kaunisto 29
Soldattorpet..... 30 - 31
Hanaböle kvarn 32 - 33
Hanaböle småskola..... 34 - 35
Handelsman Magnus Nummelin .. 36 - 37
Konstnären Hans Nummelin 38 - 40
Övriga bilder..... 41
Några detaljer..... 42
Vanda Lantbruksmuseum..... 43
Källförteckning..... 44

Förord

Denna skrift dokumenterar Hanaböle-utställningen i Vanda Lantbruksmuseum. Utställningen som sammanställts av Hanaböleborna själv är den tredje i ordningen av specialutställningar som presenterar de olika byarna i Vanda. Den första utställningen behandlade Helsinge Kyrkoby och den andra Käinby. Hanaböle-utställningen öppnade den 1.5.2013 och kunde beskådas ända till 30.9.2014.

Hanaböleborna beskriver själva sin utställning på följande sätt:

”Den här utställningen handlar om byn Hanaböle och hanaböleborna förr och nu. Den berättar om gårdarna och familjerna som brukar och har brukat dem, den handlar om skolan och lärarinnan, om handelsmannen och hans son konstnären. Den berättar också om kvarnen där det maldes spannmål och sågades stock. Tidsperioden omspänner tiden från 1800-talet till nutid.

Utställningen är gjord av de hanabölebor som idag bebor byn.”

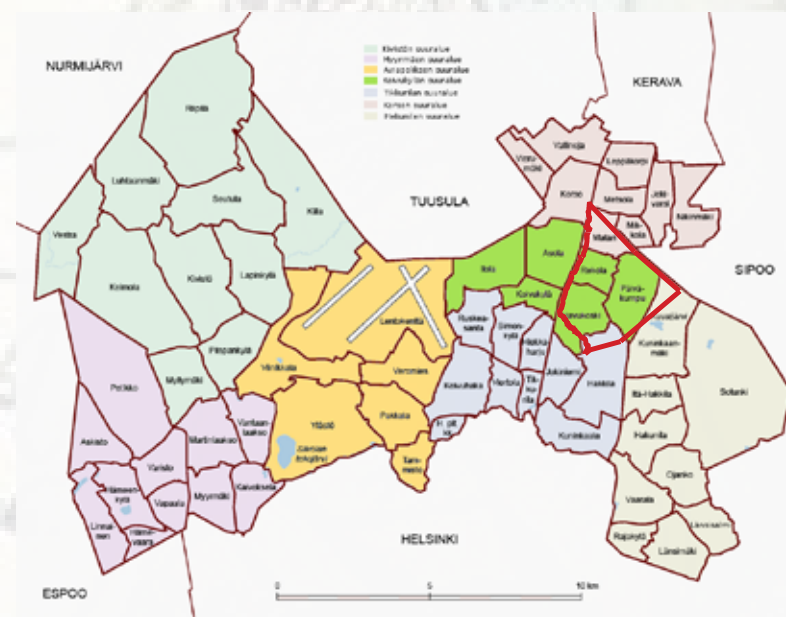
Förutom avsnitten som beskriver själva utställningen har i denna bok också tagits med en del annat material som beskriver byn, dess gårdar och historia. Trots tilläggen är detta inget försök till en byahistoria - endast ett litet ytskrap...

Vanda 2019

Curt Sjöblom

Hanaböle by

Tittar man på kartan över Vanda stadsdelar och storområden hittar man i dag inte Hanaböle. Byn finns kvar men är helt eller delvis ”gömd” i stadsdelarna Lövkulla (Päiväkumpu), Havukoski, Räckhals (Rekola), Matar (Matari), Haxböle (Hakkila) och Kungsbacka (Kuninkaanmäki). Men den gamla bykärnan med sina gårdar och åkrar på båda sidor av Kervo å finns ännu kvar fast byn s.a.s blivit naggad i kanterna.

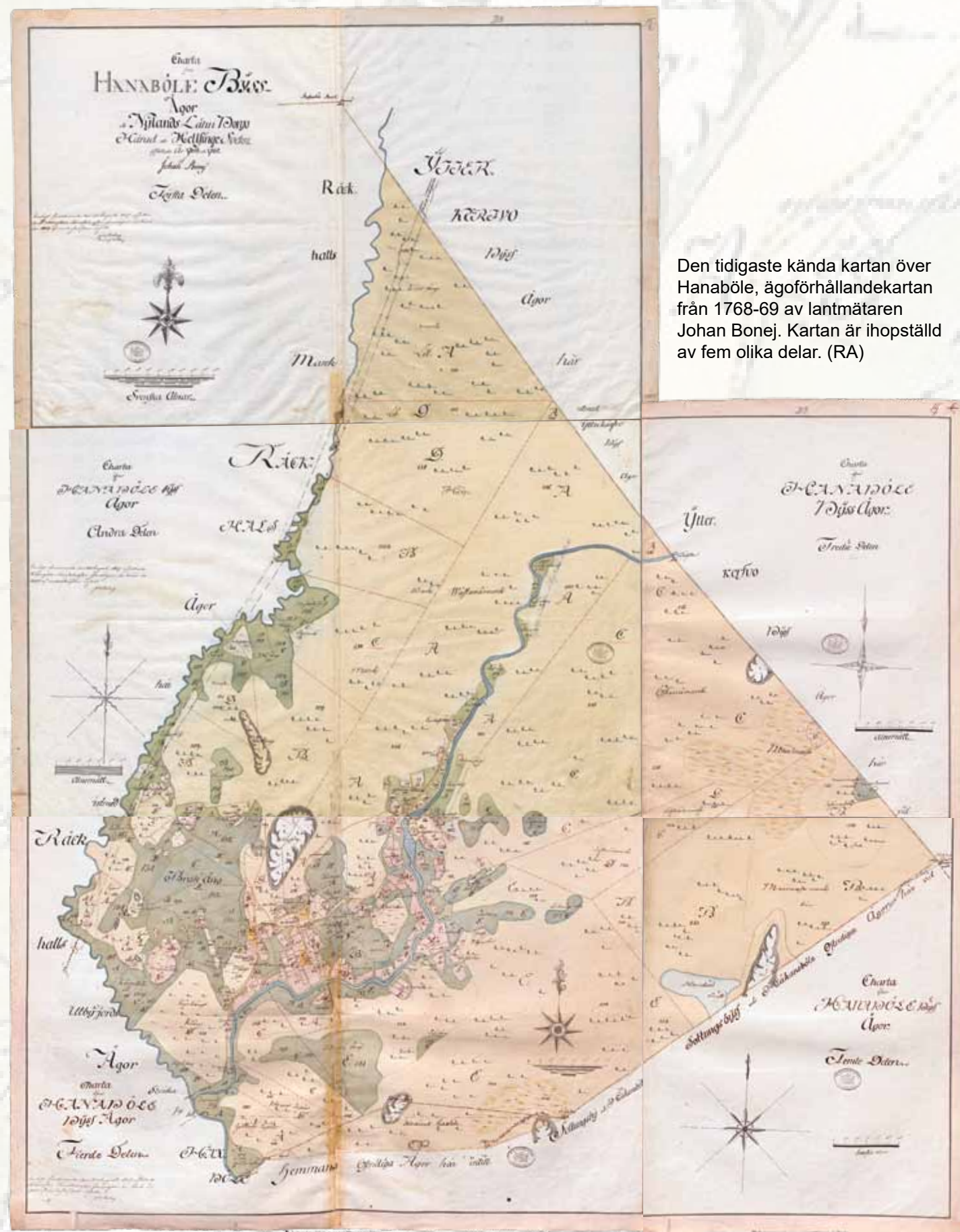

Hanaböles forna gränser (1700-talet) ligger inom det röda området

På kung Gustav Vasas (1495-1560) order börjades år 1540 föras sk. fogderäkenskaper, främst för att effektivisera skatteindrivningen. I dessa uppräknades byavis alla gårdar, eller egentligen alla bönder samt bl.a. gårdens skattemarktal. Skatt betalades enligt skattemarktalet både i pengar och i varor. År 1540 omfattar förteckningen över Hanaböle fem bönder, Erik Monson (Lill-Petas), Anders Jönsson (Storpetas), Matz Olsson (Stors), Jören Persson (Peijas) och Pål Simonsson (Heikas). Gårdarnas namn angavs inte, de kom med i bilden först på 1700-talet men tack vare att det finns bevarat en oavbruten ked med fogderäkenskaper och andra förteckningar kan man med hjälp av namnen på bönderna och gårdarnas skattemarktal härleda sig till vem som var bonde på vilken gård. I praktiken hade gårdarna säkert sina namn redan långt före 1700-talet och dessa användes allmänt som efternamn på folk i stil med ”Jören Peijas” eller ”Anders Stors”

Den äldsta bevarade handling i vilken bynamnet Hanaböle förekommer är ett dom-brev från 1511, som behandlar ett Revalsarv. I den var Jöns Persson i Hanaböle en av de omnämnda personerna. Dombrevets Jöns Persson är troligen far till Anders Jönsson på Storpetas. Av dokumenten kan man också utläsa att kontakten till Hansastaden Reval (Tallinn) var mycket aktiv på 1400-1500-talet. Reval var ju den närmaste stora staden och betydligt lättare att ta sig till än Åbo och Viborg.

I Revalborgaren Fickes skuldböcker från tiden före den första fogderäkenskapen nämns två andra Hanabölebor i början av 1500-talet nämligen Symon Olsson år 1518 och Mattyes Olsson år 1531. Av dessa är Mattyes Olsson samma Matz Olsson från Stors som omnämns i fogderäkenskaperna från 1540. Av namnen att döma är den andra troligtvis far till Pål Simonsson på Heikas.

Den tidigaste kända kartan över Hanaböle, ägoförhållandekartan från 1768-69 av lantmätaren Johan Bonej. Kartan är ihopställd av fem olika delar. (RA)

Gårdarna i Hanaböle fanns alltså till redan i början av 1500-talet men troligen redan betydligt tidigare. Byn har troligtvis uppkommit redan på 1300-talet. På detta tyder "fallet Räckhals". Så tidigt som år 1401 donerade Anders i Reckhals, Hans Madelin och Michell Redeswijn i Reckhalsböhle, sin landegendom på en skattemark till kyrkan med hopp om att på detta sätt bli bättre emottagna vid den himmelske porten efter sin död. Donationsgården bör ha uppkommit redan på 1300-talet eftersom den donerades med sina "hus, tomter, åkrar, ängar och skogsmark". Gården som senare fick heta Räckhals gård var knappast på någotvis speciellt och säkert inte den ända gården i trakten.

Anno Domini millesimo qvadringentisimo primo gaf Anders i Reckhals och Hans Madelin, Michell Redeswijn Gudj och S. Lars kyrckia i Helsing för thess siähl och för dess danne qwinners siähl och för alle theras arfwingars siählar een skattmarck iord, liggiandes i förbemählte Reckhalsböhle innan lagl. rårå, med huusom, tomtom, åkrom och ängiom, i skogom och skogzbodom, inga undantagandes, till ewerdel. ägor, till ett görandes siählarijckt hans med alle the i helige kijrckio liggandes, för theras siähl och böönhåld hådde, hwilkett förbemelte godz Anders Reckhals kiofft hafwer med sinom reda penningar, hwilcket (= -kas) siählen (= -lar) sig Gud förbarme öfwer, amen.

Innehållet i en avskrift från år 1877 av en på 1600-talet gjord papperskopia av det egentliga gåvobrevet. (FMU 1145, RA).

Det ursprungliga Räckhals fanns på västra sidan om Räckhalsbäcken. Det som idag kallas Räckhals befinner sig på "fel sida om bäcken", dvs på bäckens östra sida. Den västra sidan, dvs den ursprungliga Räckhals, är idag till huvuddelen Asola och Lejle (Leinelä).

Man kan alltså anta att Hanaböle, som befinner sig ett stenkast från donationsgården på andra sidan bäcken, skulle vara ungefär lika gammal som Reckhalsböle. Oberoende av om saken är så eller inte så bebos byn säkert än idag av efterkomlingar till de bönder som nämndes i den första fogderäkenskapen från 1540.

A = Stors, B = Heikas, C = Pejjas, D = Lill-Petas, E = Stor-Petas

Den första kända kartan över Hanaböle är från 1768-69 och den är ritad av lantmätaren Johan Bonej (1728-1801). I delförstoringen av kartan till vänster kan man se att gårdarna ännu då låg rätt tätt intill varandra. På kartan kan man hitta fyra tomtmarker. Stor-Petas hade i mitten på 1700-talet redan flyttat till sin nuvarande plats på Kervå ås östra sida. Också andra gårdar har flyttat längre från den ursprungliga bykärnan och på sina ursprungliga platser finns idag endast Lill-Petas och Stors.

De fem stamgårdarna

Hanaböle by har alltså uppstått runt de fem ursprungliga stamgårdarna, Stors, Heikas, Peijas, Lill-Petas och Storpetas av vilka många ännu finns kvar. En del har splittrats och nya gårdar har uppstått och en del har försvunnit helt under de nya bostadsområdena.

Det har spekulerats i om gårdarna ursprungligen varit fyra till antalet och att Stor- och Lill-Petas ursprungligen skulle ha varit samma gård och hetat Petas för att senare delas i två. Om så är fallet eller om förstavelserna kommit till för att skilja på gårdarna, på grund av någon annan orsak har inte utretts.

I det följande ett försök till att grafiskt presentera hur gårdarna har utvecklats sedan 1540.

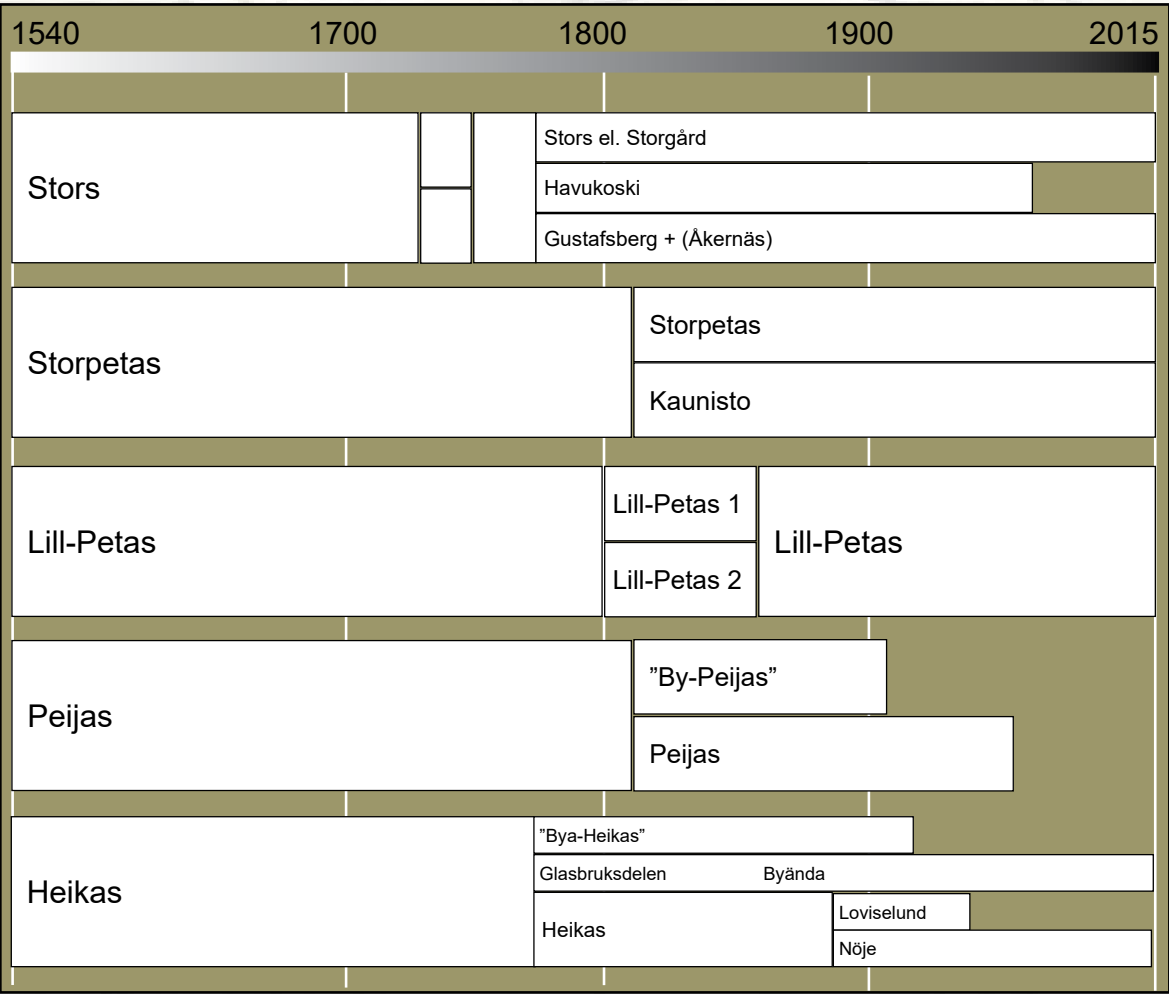

Bild över hur gårdarna delats sedan 1540.

Riktigt så enkelt är det förstås inte i verkligheten. Gårdarna köpte mark av varandra, mark byttes och delar av gårdarna ägdes i kors. Speciellt Heikas är ganska invecklat. Som gårdar finns idag kvar Stors, Storpetas, Kaunisto, Lill-Petas, Byända och Nöje medan Peijas, Havukoski, Loviselund och "By-Heikas" har försvunnit helt eller finns kvar som egnahemsfastigheter.

Hanaböle gård

I början på 1800-talet gjordes ett försök att skapa en herrgård i Hanaböle. Kronolänsmannen i Helsingfors Johan Björkell (1768-1820) köpte år 1795 halva Heikas, dvs den del av Heikas som både kvarnen och sågen stod på. Björkell utökade sina ägor genom att år 1808 köpa en tredjedel av Stors och några år senare halva Lill-Petas. Redan år 1813 avyttrade han gårdarna och dessa köptes år 1814 av viceamiral Carl Olof Cronstedt (1756-1820) - Svensksunds hjälte och Sveaborgs förrädare. Det var först på Cronstedts tid som de ihopslagna ägorna börjades kallas för Hanaböle gård. Cronstedt bodde knappast själv på gården. Viceamiral Cronstedt med sin familj var bosatt på Hertons gård. Efter Cronstedts död år 1820 ägde hans änka grevinnan Beata Sofia Wrangel af Sauss (1762-1840) Hanaböle gård ännu i ca 10 år varefter gården bytte ägare med ca 10 års mellanrum tills den kanske mer eller mindre i spekulationssyfte uppställda Hanaböle gård slutade existera efter att en kort tid också kallats Stenkulla gård.

Mera om gårdarnas färgrika skeden och deras ägarlängder kan läsas i Erik Söderlings utmärkta inslag i Helsingfors årsbok från 1988 "De fem släktgårdarna i Hanaböle". Materialet finns också tillgängligt på nätet.

Viceamiral
C. O. Cronstedt

I dikten Sveaborg i Fänrik Ståhls Sägner (1848-1860) går Runeberg ganska hårt åt den då redan framlidne Cronstedt:

O liv! Den man, vars skuld det var, Att denna tårflod rann, En gång den skönsta lager skar, Som någon hjälte vann: Den svenska flottans största glans, Dess seger vid Svensksund, var hans....

...Tag allt vad mörker finns i grav, Och allt vad kval i liv, Och bilda dig ett namn därav, Och det åt honom giv; Det skall dock väcka mindre sorg, Än det, han bar på Sveaborg.

Hanaböle kvarn, Hans Nummelin.

Hanaböle kvarn och såg

Kvarnverksamheten i Hanaböle kan spåras åtminstone till 1500-talet. I kvarnförteckningen från 1586 omnämns att det fanns två forskvarnar i Hanaböle. Men troligtvis har det funnits kvarnar i forsen redan tidigare. Under 1600-talet försökte kungamakten få ett fastare grepp om kvarnverksamheten i riket. Kvarnarna sågs som utmärkta beskattningsobjekt. Användningen av handkvarnar och små husbehovskvarnar förbjöds och verksamheten koncentrerades till skatte- eller tullkvarnar. Bl.a. tog kronan hand om all kvarnstenstillverkning och egen import av kvarnstenar förbjöds. År 1627 kom ett påbud att alla kvarnar som inte betalade skatt eller som verkade inom någon tullkvarns verksamhetsområde skulle rivas. Hanaböle kvarn befann sig på ett tillräckligt avstånd från den närmaste tullkvarnen som på den tiden fanns i Gammelstan så den fick stå kvar.

På 1630-talet hamnade kvarnen och hela byn som förläning under den livländska adelsmannen, överstelöjtnant Reinhold Wunsch på Westerkulla gård. Hur detta inverkar på det dagliga livet i byn och dess kvarn är svårt att säga, men för gårdarna betydde detta i praktiken att skatten betalades till Westerkulla istället för till kronan.

I slutet av 1600-talet återgick kvarnen i byns ägo i samband med den stora reduktionen som bl.a. drog in på adelns beskattningsrättigheter. År 1694 omnämns att det i Hanaböle fanns en skvaltkvarn som samfällt ägdes av de fem Hanaböle-gårdarna. Forskvarnen hade alltså reducerats till en betydligt mindre skvaltkvarn. Under 1700-talet förekommer inte Hanabölekvarnen i förteckningen över tullkvarnar. Skvaltkvarnens kapacitet räckte troligen inte till för att mala byns all säd utan en del fördes troligen till tullkvarnen i Gammelstad och senare till kvarnen i Dickursby som fick tullstatus år 1759.

I samband med kvarnen byggdes i slutet på 1740-talet en såganläggning med två sågramar med sammanlagt 20 sågblad. Tankarna om en såg hade grott redan ca 20 år tidigare. Efter stora ofreden (1713-1721) grundades år 1725 en såg i Helsinge Kyrkoby för att underlätta återuppbyggandet. Sågen medförde stora olägenheter för ortens bönder i form av översvämningar

och skador i samband med stockflottning. Efter påtryckningar anhöll sågägarna handelsman Carl Clayhills (1699-1740) och hans svärfar länskamrer Carl Printz (1660-1740) om att få flytta sågen längre upp i ån till Hanaböle. Saken drog tydligen ut på tiden, kanske på grund av arvsskifte efter sågägarna som båda dog år 1740, och Kyrkobysågen brändes ner av ryssarna i samband med lilla ofreden 1742. I stället för att då flytta sågen byggdes den upp på nytt och några år senare byggde sågägarna en såg till i Hanaböle. Det senare bygget skedde utan lov eftersom sågägarna endast hade tillstånd för en såg. På mellantinget 1752 dömdes därför Kyrkobysågen att rivas. I och med detta kom en större sågverksamhet att koncentreras till Hanaböle. I slutet av 1700-talet hade sågen flera olika ägare. Den kanske mest kända delägaren var handelsman Johan Sederholm (1722-1805) från Helsingfors som också ägde flera gods i trakten bl.a. Hertnäs, Gumtäkt och Håkansböle gårdar.

Kvarnverksamheten som hade skötts av Hanabölebönderna gavs år 1809 till kronolänsman Henrik Björkell. År 1816 köpte viceamiralen Carl-Olof Cronstedt den del av Heikas hemman där kvarnen och sågen stod. Under Cronstedts tid på 1800-talet skedde ett uppsving i sågverksamheten. Som bäst var ca 50 personer anställda på sågen.

I slutet på 1840-talet återgick kvarnen och sågen i Hanabölebornas ägo efter en tvist med kapten Carl Erik Uggle som ansåg att han i samband med köpet av Cronstedts ägor också fått kvarnen och sågen. Bönderna hade dock ingen möjlighet att driva den relativt stora verksamheten själva utan hyrde sågen och kvarnen på 50 år till Håkansböle gårds ägare Anders Lorentz Munsterhjelm, också känd som grundare till det som nu är Dickursby Färgfabrik. Munsterhjelm lät förnya kvarnen och såganläggningen helt. Redan efter tio år, 1862, överlät Munsterhjelm rätten till kvarnen och sågen till Adolf Eklund, ägaren till Storpetas.

På 1890-talet brann sågen ner och byggdes aldrig upp i samma skala. Sågen flyttades 1920 till åns västra sida till ett skjul som var fast i kvarnbyggnaden.

I början av 1900-talet tog mjölnaren Johan Fredrik Söderling med ett 30-års kontrakt över verksamheten i kvarnen. Efter honom fungerade sonen Ernst Söderling som mjölnare. Då kontraktstiden gick ut flyttade Söderling till kvarnen i Dickursby och Hanabölekvarnen togs över av Storpetasbonden Carl Carlson med ett 15-års kontrakt. Under Carlsons tid skaffades ett modernt kvarnverk och det kännspaka höga tornet byggdes för att rymma anläggningen.

Under krigstiden fungerade kvarnen och sågen i det närmaste dygnet runt men efter kriget minskade verksamheten snabbt. Carlsons kontrakt gick ut år 1949 och ingen ny företagare kunde hittas, så kvarnanläggningen såldes.

Efter det fick byggnaderna småningom förfalla. Islossningen år 1956 förstörde kvarndammen och bron över ån. År 1980 revs den förfallna kvarnbyggnaden och mjölnarens hus som fungerat som bostadshus brann i mars 1988. På platsen finns i dag en park.

1953 användes kvarnen och forsen i flera scener i den legendariska stockflottarfilmen "Me tulemme taas - Vi kommer med våren", regissören Armand Lohikoskis första film med de stora stjärnorna Tapio Rautavaara, Siiri Angerkoski, Aku Korhonen och Tuija Halonen i huvudrollerna. Många scener filmades också i grannbyn Sottungsby.

Hanaböle kvarn

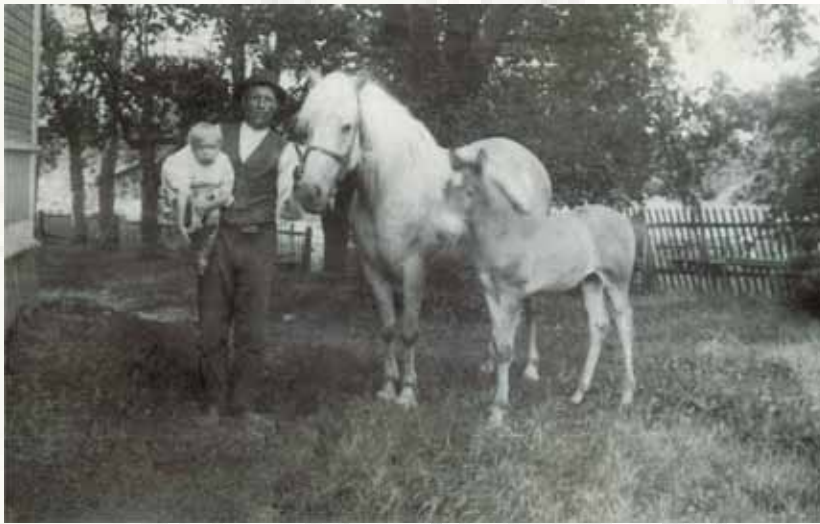

UTSTÄLLNINGEN

“Den här utställningen handlar om byn Hanaböle och hanaböleborna förr och nu. Den berättar om gårdarna och familjerna som brukar och har brukat dem, den handlar om skolan och lärarinnan, om handelsmannen och hans son konstnären. Den berättar också om kvarnen där det maldes spannmål och sågades stock. Tidsperioden omspänner tiden från 1800-talet till nutid. Utställningen är gjord av de hanabölebor som idag bebor byn.”

Uppslagen i denna skrift motsvarar i stort sett de väggtaflor och montrar som utställningen omfattade. En del material har dock lämnats bort. Nämnas bör också att utställningen inte omfattade Byända och Nöje, dvs. de gårdar i byns östra kant som uppstått ur Heikas. Utställningen koncentrerar sig på gårdarna runt bykärnan.

STORS RUSTHÅLL

Evert Karlsson med dottern Linnéa (g. Heinonen, Kauristo).
Stoet Bella med fölet maja 1933.

Evert med stoet Maja efter kriget. Hästen Maja tjänade i armén under kriget. Då hästarna hemförlovades kom de med tåg till Malm station som då var Helsing centrum. Soldaten som skulle rida hem hästen frågade hur han skulle hitta Stors. Låt hästen visa vägen, den hittar hem, fick han till svar. Maja hittade vägen som den gått många gånger förut. Väl hemma gick den raka vägen till sin gamla spilta.

Gårdens första traktor, en Fordson med redskap. I bakgrunden det gamla karaktärshuset, till vänster skymtar det nya karaktärshuset.

Stors 1969. Gården bebos av Gunnar och Anneli Karlsson.

Majas sko

Johannes Karlsson (f. 1861) och Emilia (f. Lindberg 1864) med sina barn. Uppe fr. vänster: Evert (Stors), Elis (Stors), Carl (Storpetas), Rafael (Gustafsberg). Nere fr. vänster: Ester (g. Manninen, Åkernäs), Johannes och Emilia, Elsa (Stors).

ÅKERNÄS

Stors lastbil på 1920-talet. Nedan: Fordens ursprungliga pump och verktygslåda.

Åkernäs 1970
Åkernäs bröts ut från Stors 1932 åt Ester (f. Karlsson) och hennes man Valdemar Manninen. Gården såldes 1966 åt Helsingin Sato. Idag finns Kytöpuiston koulu där som Åkernäs karaktärshus stod.

PEIJAS

1966 sålde Jarl Rantala Peijas gård till Helsingin landskommun. Gården var belägen intill Hanaböle kvarn. Marken köptes för att ett sjukhus skulle byggas. Planerna ändrades och sjukhuset byggdes i stället på Räckhals gårds marker. Namnet följde dock med och sjukhuset heter idag Peijas sjukhus.

GUSTAFSBERG

Gustafsbergs karaktärshus i början av 1900-talet.

Gustafsbergs karaktärshus på 2000-talet. Gården bebos av Allan och Helena Karlsson.

Till vänster Stors gamla karaktärshus och i bakgrunden Gustafsberg. Bilden är tagen på 1930-talet från skolgården. Fotspåren efter skolbarnens lek syns i snön. Björkbyleden går i dag framför byggnaderna på bilden.

Utfärd till Hanaböle träsk år 1935. Från vänster: Karl Stolt (Helsingfors), Rafael Karlsson (Gustafsberg), bakom honom (skymd) Torsten Lindström (Lill-Petas), Martha Karlsson (hustru till Rafael), Emilia Karlsson (Stors), Bertil Lindström (Lill-Petas), Magnus Nummelin (Hanaböle handelsman). Barnet på bilden är Allan Karlsson, son till Martha och Rafael.

LILL-PETAS

Johan Lindström med sin hustru Sofia (f. Nummelin, Hertas Dickursby) och deras barn Johan Albert, Emmy och Irene.

På bilden sitter Johan Lindström och hans hustru Sofia. Ester Lindström (f. Bäckström Rutars Helsing K:by) hustru till Johan Albert Lindström som sitter bredvid henne. Stående bakom är Amanda Lifvendal. På stolen sitter Irene Lindström, bredvid henne Artur Markelin (Hertas D:by) med sonen Alvar i famnen. Bakom dem står Arturs hustru Emmy Markelin (f. Lindström, Lill-Petas).

Husbönder på Lill-Petas

1724 - 1757	Hans Johansson
1761 - 1800	Jakob Hansson (son)
1800 - 1841	Gustav Jakobsson Lindström (son)
1841 - 1899	Johan Lindström (son)
1899 - 1920	Johan Albert Lindström (son)
1920 - 1959	Bertel Johan Lindström (son)
1960 - 1989	Viking Johan Erik Lindström (bror)
1990 -	Peter Johan Lindström (son)

Bertel Lindström 1901-1965 övertog gården som 24-åring efter föräldrarnas frånfalle. Han hade då ansvar för fyra yngre syskon, allt gårdens folk och hela gårdsbruket.

Viking Lindström 1915-2003, agrolog, övertog gården 1960 efter att ha verkat på Svenska Småbruk och Egnahem och på Nylands Svenska Lantbrukssällskap. Han var även mångårig ordförande för Helsing Lantmannagille. På fotot sitter Viking vid sitt skrivbord 1948.

Irene Lindström (sitter på stolen, bilden överst till vänster) skrev denna text som 16-åring 1.5.1897. Lappen tillsammans med några slantar hade satts i en plåtburk i den nedersta stocken. Peter Lindström återfann burken sönderrostad 1975 då rian renoverades. Irene tjänstgjorde senare som renskrivare vid statsrådet.

"Denna ria byggdes 18 1/5 97 av bonden J. Lindström född 1815. Hans hustru Sofia född 1848 samt son Johan född 1871 och döttrarna Emmy född 1876 och Irene född 1881.

Om Herren ej bygger huset arbeta de fåfång som därpå bygger. Utstråla Herre öfver oss all över detta hus din allsmåttiga hand och bevara oss från all ont."

Flygfoto över gården från 1950-talets mitt.

Sommaren 1899. Johan Lindström och hans hustru Sofia i randigt förkläde samt två tjänarinnor (namnen glömda).

Blomsterhållare för brudtärnornas
buketter 1899.

Johans handskar
från bröllopet 1899.

Esters brosch. Nedre
delen gjord av hennes
eget hår.

Torsten, Viking och
Berndt.

Karin och Heddi (g.
Liljestrand).

Esters handarbeten från
1800-talet.

Karaktärshuset 1960. Gården bebos av Peter och Carola Lindström.

Lill-Petas spis på 1800-talet.

Karaktärshuset januari 1992.

Lill-Petas galt 1960-talet.

Peter Lindström tömmer säd 1972.

Rian renoveras av Peter Lindström och Arvi Kuparinen 1975. Då hittades burken som gömdes 1897 (Läs historien på ett föregående uppslag.)

STORPETAS

Täckdikning i Hanaböle på 1920-talet. Elis Karlsson (Stors) kör det första hästparet.

Storpetas karaktärshus 1922
Flickan på bilden är Kaj Carlssons mor Martha (f. Eklund 1912). Kajs far var ing. Carl Carlsson (ej på bilden). De övriga på bilden är från höger Kajs mor-mor Lida (f. Itkonen), Olga Virna från Mäntsälä, morfar Frans Eklund och dennes bror Evert Eklund.

Täckdikningsplogen konstruerad av ingenjör Carl Carlsson på Storpetas. Carl Carlsson arbetade vid Maskin och Bro.

Storpetas karaktärshus 2011. Huset bebos av Kaj Carlsson och Tellervo Davidsson-Carlsson.

Storpetas ladugård. I mitten på bilden syns Kaunisto karaktärshus, till vänster Pejjas byggnader. I förgrunden rinner Kervo å.

Kaj Carlsson tröskar havre på 1960-talet.

HAVUKOSKI

Havukoski karaktärshus.
Gården bebos av Jorma
och Virpi Havukoski.

Havukoski loft.

KAUNISTO

Gården ägs av Linnea
Heinonen (f. Karlsson,
Stors).

Kaunisto uthus.

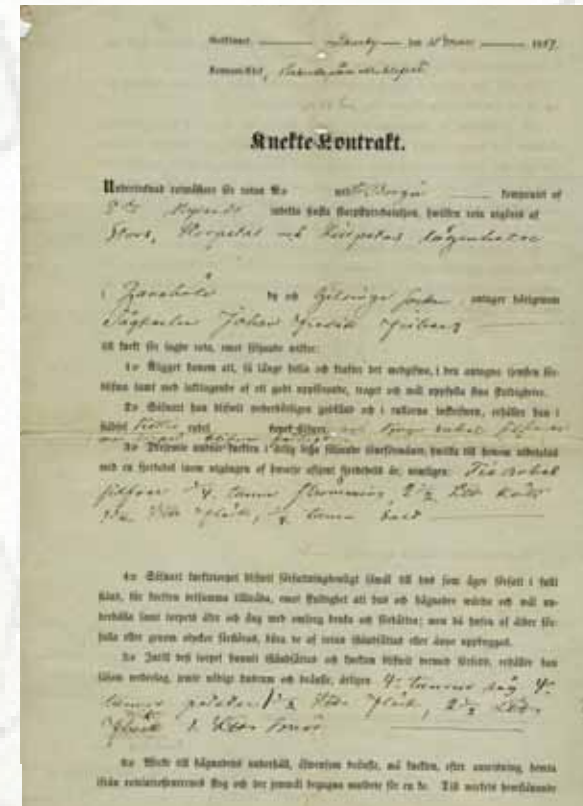
SOLDATTORPET

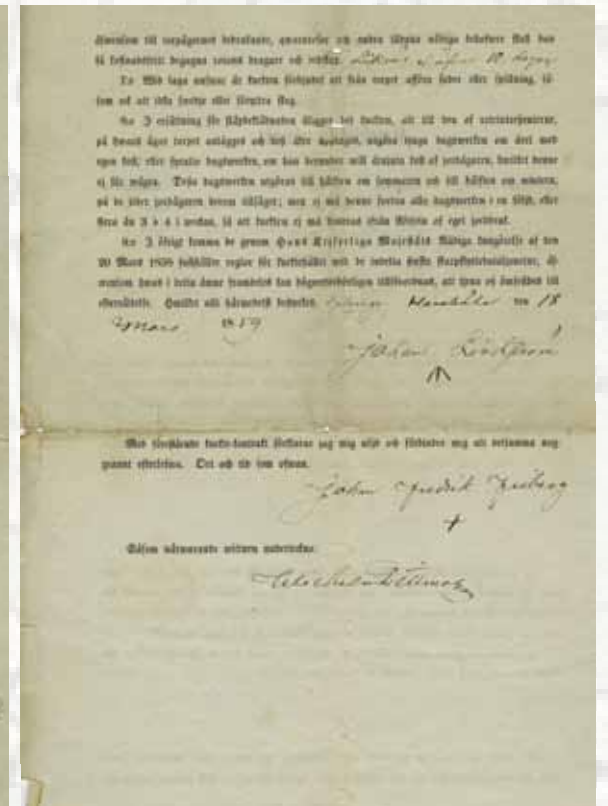
Soldattorpet fanns på Gustafsbergs ägor.

Löneuträkning mellan soldat Friberg och Hanaböle bönderna.

Knektekontrakt

Nämndeman och byfogde Johan Lindström (f.1815). Johan var husbonde på Lill-Petas 1841-1899. Under hans tid byggdes järnvägen genom Hanaböle. Det var Finlands första järnväg. Johan var motståndare till järnvägen och han gick hellre in till Helsingfors än han tog tåget. Det var Johan Lindström som undertecknade knektekontraktet med sitt namn och gårdens bomärke. Soldaten Johan Fredrik Friberg var ej skrivkunnig och undertecknade kontraktet med ett kryss.

Till höger: Knektekontrakt från år 1859 uppgjort mellan sågkarlen Johan Fredrik Friberg och Hanaböle bönder. Soldattorpet fanns på det nuvarande Gustavsbergs ägor och kontraktet är undertecknat av Johan Lindström, Lill-Petas husbonde. Det verkar som om Lindström skrivit Fribergs namn och denne godkänt det med ett kryss. Soldattorpsväsendet upphörde i och med den ryska tiden 1809. Det är alltså anmärkningsvärt att hanaböleborna, varken tsaren eller storfurstendömet, av egna medel bekostade en soldat vid finska skarpskyttebataljonen. Krimkriget, då den engelska och franska flottan bombade Sveaborg hade just tagit slut vid den här tidpunkten.

Se fotnoten på sid 44 (red.anm.)

Undertecknad rotmästare vid rotan – vid tredje Borgå kompaniet av åttonde Nylands indelta skarpskyttebataljon, vilken rota utgöres av Stors, Storpetas och Lillpetas lägenheter i Hanaböle by och Helsing socken antager härigenom sågkarlen Johan Fredrik Friberg till knekt för sagda rota, emot följande villkor:

1. Alliger honom att, så länge hälsa och krafter det medgiva, i den antagna tjänsten förbliva samt med iakttagande av ett gott uppförande, troget och väl uppfylla sin skyldigheter.
2. Så snart han blivit vederbörligen godkänd och i rullorna inskriven, erhåller han i städsel trettio rubel silver och tjugo rubel silver när torpet blivit färdigt.
3. Därjämte undfår knekten i årlig lega följande löneförmåner, vilka till honom utbetalas med en fjärdedel inom utgången av varje avtjänt fjärdedels år, nämligen: tio rubel silver, ¼ tunna strömming, 2 ½ lispund kött, 1 ½ lispund fläsk, ¼ tunna salt.
4. Såsnart knektetorpet blivit författningsenligt såväl till hus som ägor försatt i fullt stånd, får knekten detsamma tillträda, emot skyldighet att hus och hägnader vårda och väl underhålla samt torpets åker och äng med omsorg bruka och förbättra; men då husen av ålder förfalla eller genom olyckor förstöras, böra de av rotan iståndsättas eller ånyo uppbyggas.
5. Intill det torpet hunnit iståndsättas och knekten blivit därmed försedd, erhåller han såsom vederlag, jämte nödigt husrum och bränsle, årligen 4 tunnor råg, 4 tunnor potäter, 1 ½ lispund fläsk, 2 ½ lispundkött, 1 lispund smör.
6. Virke till hägnadens underhåll, ävensom bränsle, må

knekten hämta från roteintressenternas skog och där jämväl begangan mulbete för en ko. För virkets hemsläpande ävensom till torpägornas bebrukande, kvarnresor och andra sådana nödiga behov skall han få kostnadsfritt begagna rotans dragare och redskap. Likväl ej över 10 dagar.

7. Vid laga ansvar är knekten förbjudet att att från torpet avföra foder eller spillning, så som ock att idka svedje eller föryttra skog.

8. I ersättning för släpbeklädnaden åligger det knekten, att till den av roteintressenterne, på vars ägor torpet anläggs och dess åker upptages, utgöra tjugo dagsverken om året med egen kost, eller fyrtio dagsverken, om han därunder vill åtnjuta kost av jordägaren, vilket denne ej får vägra. Dessa dagsverken utgöras till hälften om sommaren och till hälften om vintern, på de tider då jordägaren därom tillsäger; men ej må denne fordra alla dagsverken i följd, eller flera än 3 å 4 i veckan, så att knekten ej må hindras ifrån skötseln av eget jordbruk.

9. I övrigt komma de genom hans kejsriska majestäts nådiga kungörelse av de 20 mars 1858 fastställda regler för knektehållet vid de indelta finska skarpskyttebataljonerna, ävensom vad i detta ämne framledes kan högvederbörligen tillförordnas, att tjäna oss ömsesides till efter rättelse. Vilket härmed bestyrkes Helsing, Hanaböle den 18 mars 1859

Johan Lindsröm

Med förestående knektekontrakt förklarar jag mig nöjd och förbinder mig att detsamma noggrant efterleva. Ort och tid som ovan.

Johan Fredrik Friberg

HANABÖLE KVARN

Hanaböle kvarn år 1905. I förgrunden syns dammen med bron. Stugan är den gamla mjölnarbostaden som revs kort efter det att fotot är taget. En ny mjölnarbostad byggdes av delvis samma stockar på samma plats. Bakom bron skymtar vattenrännan av trä som förde vattnet in till kvarnen, byggnaden mitt på bilden. I bakgrunden syns Havukoski ladugård.

På bilden ovan syns stockarna som väntar på att bli sågade i ramsågen som fanns i ett skjul i samband med kvarnen. Hanaböle kvarn hade två turbiner som drev remskivor. Den större turbinen drev kvarnen, den mindre drev ramsågen. Ramsågen var försedd med åtta blad. 1945 gick kvarnen dygnet runt. Kvarnverksamheten var reglerad på grund av kriget. De flesta kvarnarna var belagda med bruksförbud och plomberade. Man måste ta sig till Hanaböle från Botby, Nordsjö, Westerkulla, Östersundom, Sottungsby, och Håkansböle för att få säden mald. Som mest köade 32 hästar till kvarnen.

Efter att kvarnens verksamhet upphörde lade ingen ut isbommarna av stora stockar för att skydda dammen. 1956 rev isen dammen och brofundamenten. På bilden syns den tillfälliga bron som byggdes på samma plats.

1934 övertog Carl Carlsson kvarnverksamheten efter Ernst Söderling som flyttade sin verksamhet till Dickursby. På bilden från 1940-talet syns tillbyggnaden för den nya vetesikten.

Vetesiktmaskineriet kom från Malmö och männen på bilden är montörer som installerade det.

HANABÖLE SMÅSKOLA

År 1907 startade en ambulerande skola på Gustafsberg. År 1911 donerade Gustafsbergs ägare, nämndeman Evert Lindberg en tomt. Byborna uppförde en skolbyggnad på talko. Skolan upphörde med sin verksamhet 1960. Skolans sista lärarinna Doris Nummelin fick förflyttning till Dickursby skola. Doris Nummelin undervisade i Hanaböle småskola från 1939. Hanaböle småskoleförening registrerades i augusti 1914 och avslutades i juni 2005. Skoltomten samt skolbyggnaden donerades till Svenska odlingens vänner i Helsing. Fastigheten såldes, en del av de influtna medlen donerades till Helsing Lantmannagille för ett tak på Majju.

Elever i Hanaböle småskola ca. 1914. Lärarinnan Hanna Söderling. Första flickan från vänster i bakre raden är Karin Lindström (Lill-Petas)

Gästbrev

Understignad öfverläter och donerar härmed med min hustrus samtycke till Dickursby småskoleförening en Solhem benämnd parcell om 0.208 ha, hith parcell denna dag kommer af landtmätare att utpälas och därpå i vederbörlig ordning att utbytas från mitt ägande. Gustafsbergs skattehemman 0.333 No 1 R N:o 1 i Hanaböle by af Helsinge socken hvarid dock vid denna donation fastes följande villkor:

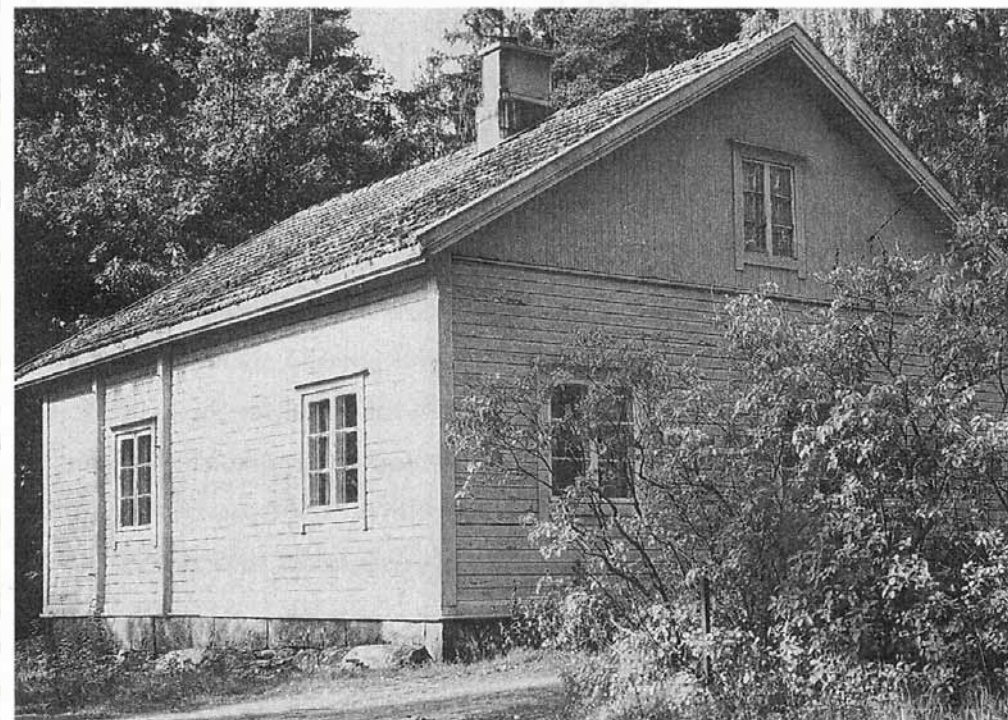
1: Dickursby småskoleförening sätter arligen till störelägenheten sådan afgift, som af Guvernören bestämdes.

2: I fall Dickursby småskoleförening upplöses tillfaller parcellen föreningens Svenska Odlingens Vänner i Helsinge och för den händelse denna förening icke mera existerar öfvergår parcellen i Svenska Folkskolas Vänner ägo.

Helsinge Hanaböle den 18 jan. 1911
Evert Lindberg, Hustru Lindberg

Med afstående öfverlättelse förklarar vi oss härmed sigja
För oss och om af oss
af Dickursby småskoleförening vägnar
E. Blomquist

Bevitnat: *Blomström* C. Lindström.

Hanaböle småskola på 1990-talet.

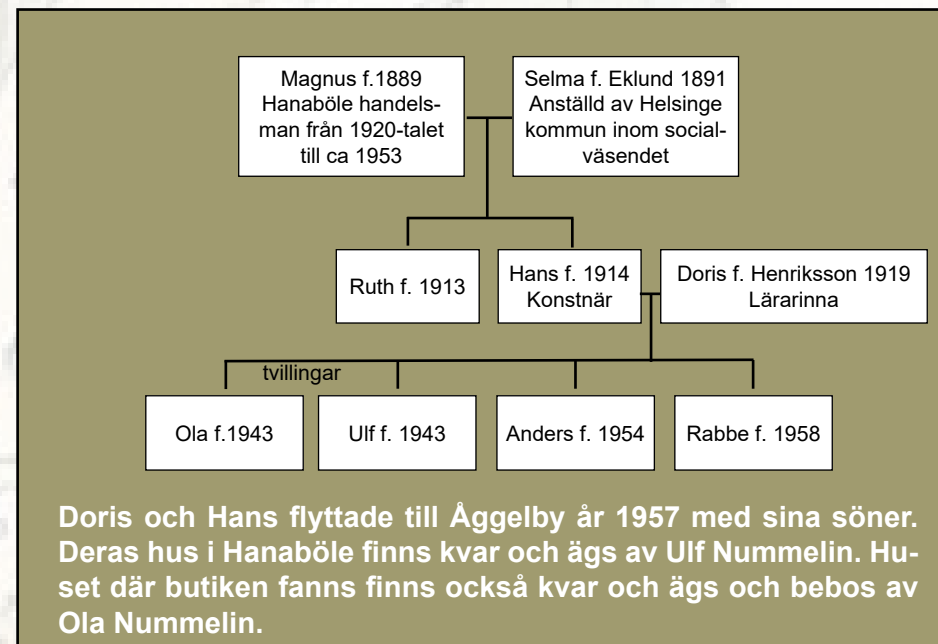

Skolans lärarinna 1939-1960. Doris Nummelin (f. Henriksson, Backas Helsinge k:by).

HANDELSMAN MAGNUS NUMMELIN

Magnus Nummelin framför Lill-Petas veranda.

Magnus, Ruth och Selma Nummelin samt tvillingarna Ulf och Ola Nummelin (Hans och Doris söner).

Selma och Magnus Nummelin med dottern Ruth på butikstrappan.

I förgrunden butiken. Uppe på bilden kvarnen samt mjölnarbostaden

Magnus Nummelin på bron över kvarndammen.

KONSTNÄREN HANS NUMMELIN

Brudparet
1943
Lärarin-
nan Doris
Nummelin (f.
Henriksson)
och konst-
nären Hans
Numme-
lin, son till
Selma och
Magnus
Nummelin.
Till höger nå-
gra av Hans
Nummelins
tavor.

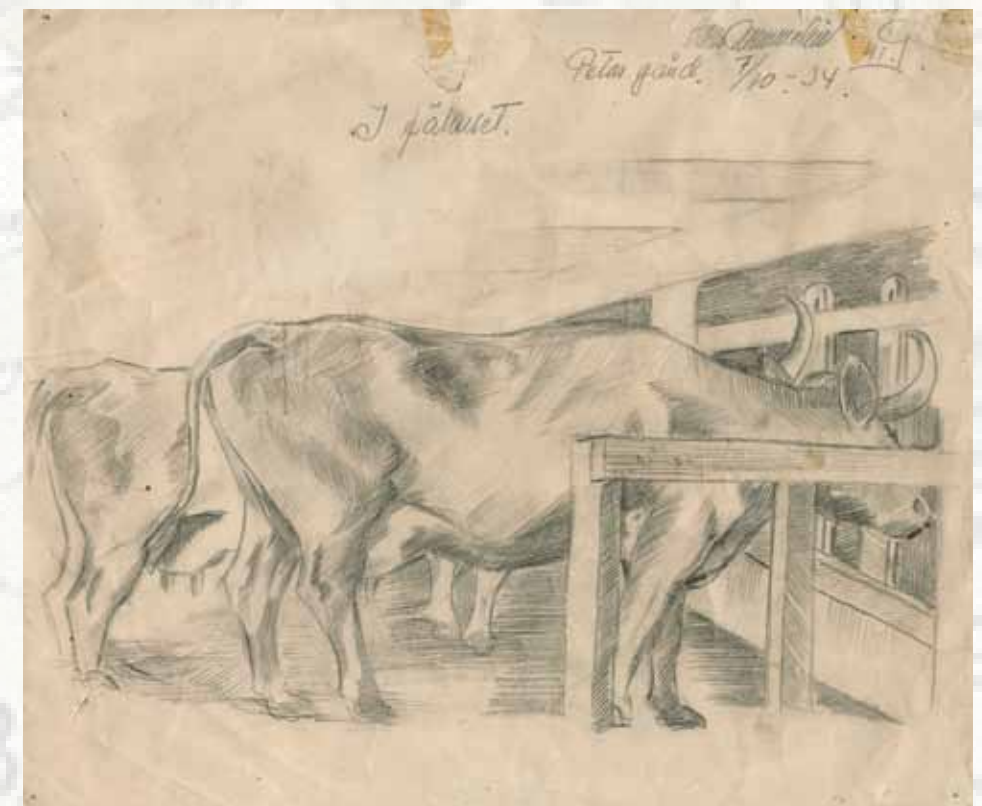
Havukoski ladugård.

Konstnär Hans Nummelin och lärarinnan Doris Nummelin med
sina tvillingpojkar Ulf och Ola.

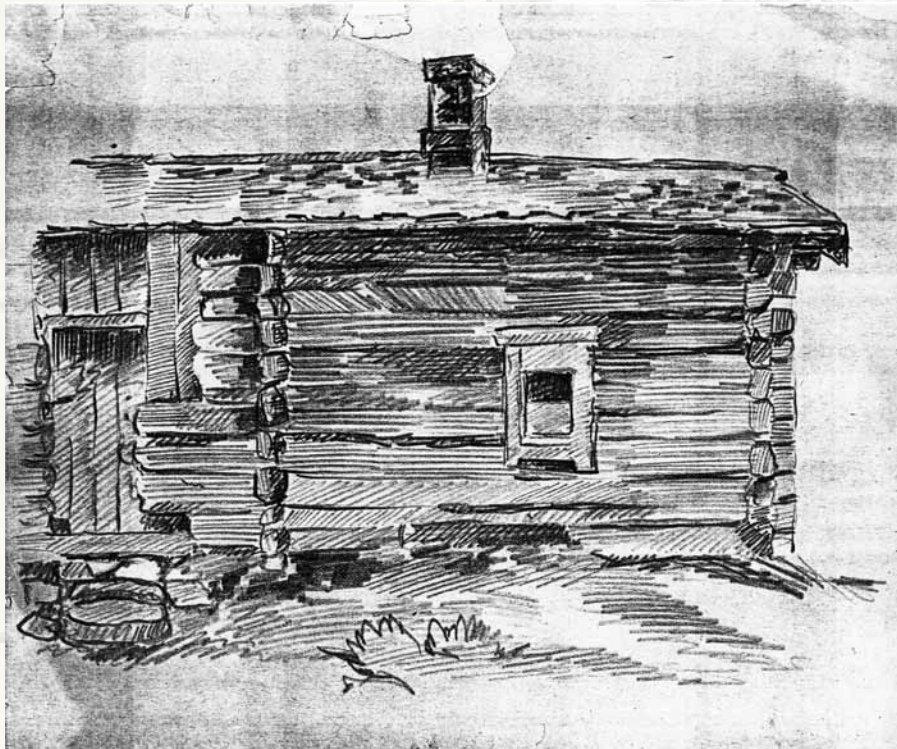

Lill-Petas loft.

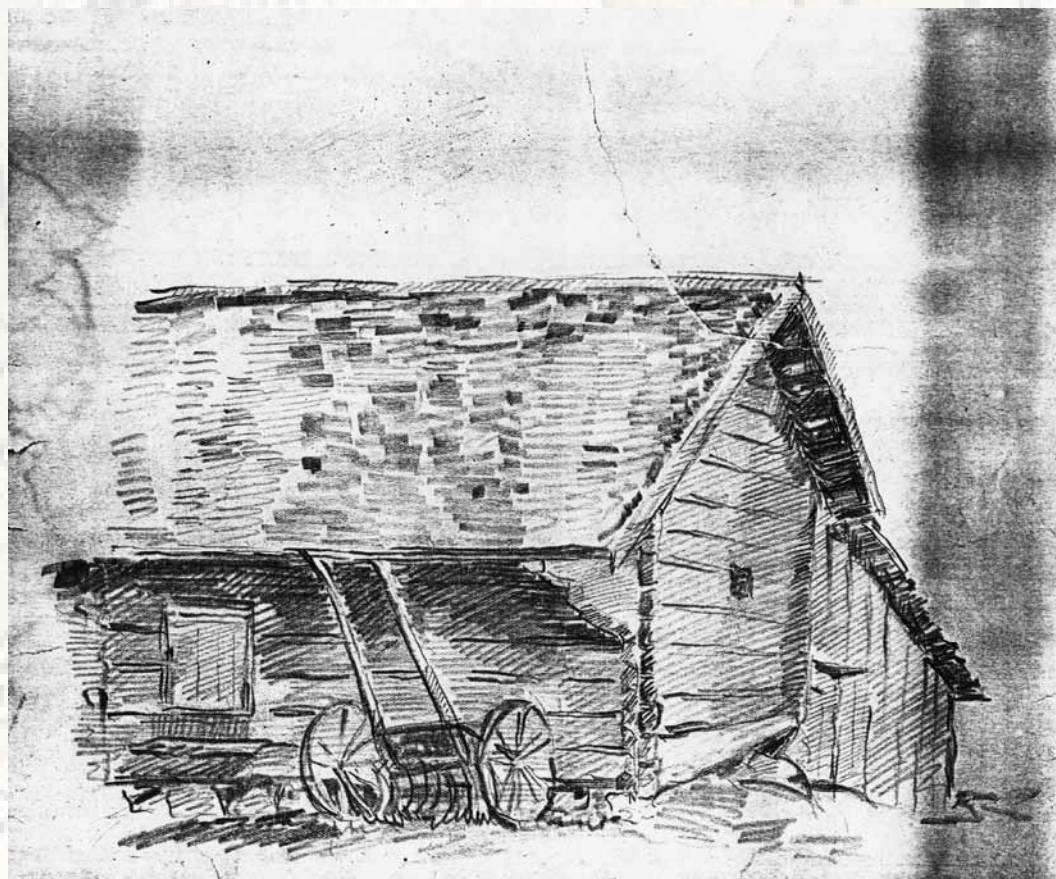

Lill-Petas ladugård.

ÖVRIGA BILDER

Okänt motiv från Hanaböle (möjligen en bastu).

Havukoski ria.

Detta hus ägdes av Ruth Nummelin. Huset fanns vid nuvarande Hanabölevägens och Lauravägens korsning.

Selma, Magnus och Ruth Nummelin samt Anni Loppinen. Loppinens var grannar med Nummelins. Huset finns fortfarande kvar på Nummelins mark.

Hanaböle Marthakrets på 1930-talet.

NÅGRA DETALJER

Varför Pejjas heter Pejjas - sjukhuset alltså

Pejjas sjukhus befinner sig i Asola på västra sidan om Räckhalsbäcken och inte alls på Pejjas gårds marker som man av namnet skulle kunna anta. Meningen var att Pejjas sjukhus skulle byggas just på Pejjas gårds marker som Helsing kommun införskaffat redan 1966 just för detta ändamål. Man konstaterade dock att den tilltänkta byggplatsen, rätt nära ån, inte var lämpligt för sjukhuset utan sjukhuset byggdes i stället på Räckhals gårds marker men namnet fick bli kvar.

Järnvägen och Johan Lindström

År 1862 blev Finlands första järnväg, den mellan Helsingfors och Tavastehus färdig. Järnvägen gick och går än i dag över Hanaböle marker. Nymodigheten, det att betesmarkerna blev avskurna av banan och att gnistor från tågen ofta antände gräsbränder ogillades av många. Det sägs t.ex. att Lill-Petas husbonden Johan Lindström, då han hade ärende in till Helsingfors, hellre gick än tog tåget.

Clayhills och sågen

En av grundarna till Hanaböle sågen var handelsman Georg W. Clayhills och både sågen och grundaren har fått ge namn åt både vägar och ställen i byn. Så fanns det t.ex. Sågbacken, Clayhillsvägen dvs. Klesasvägen och Clayhillsbacken dvs. Klesasbacken. Det sägs att Clayhillsvägen som fick från sågen till den Stora Strandvägen (Gamla Borgåvägen) ännu i början på 1900-talet var så smal och ställvis lägre än sin omgivning att de moderna bilarnas, dvs. T-Fordarnas, hjulnavlar skrapade i vägbankarna på båda sidorna om vägen. Man fick bara hoppas att ingen samtidigt hade ärende åt andra hållet längs samma väg.

Vadstället

Efter att kvarndammen for med isarna 1956 fanns det en lång tid inte någon egentlig bro över ån. Mitt på Hanaböleslätten fanns Pejforsen och ett vadställe för att komma över ån. Gårdarna Pejjas och Heikas har ursprungligen funnits invid den här forsen. På östra sidan ån fanns efter kriget en karelargård som sedan köptes av Lill-Petas. På 1960- och 70-talet hade Peter Lindström svin på gården. Vid lågvatten kunde man köra över ån vid vadstället, men vid högvatten fick man ta antingen Stenkulla eller Lövkullabron. Peter körde många gånger över vadstället med både traktor och häst men det var svårt att komma upp för de hala, leriga åbranterna.

"Mitt Nöje" - från jaktstuga till bondgård

År 1787 köpte den tekniska ledaren på Mariedahls glasbruk i Myras i Sibbo, Johan Anders Schmidt halva Heikas hemman. Redan åtta år senare, år 1795 sålde Smidt största delen av sitt område till kronolänsman Björkell men behöll den del av Heikas, på vilken han byggt sig en jaktstuga. Stugan kallade han "Mitt nöje" och den blev senare manbyggnad för den nuvarande gården Nöje som finns vid Larsvägen, rätt nära Gamla Borgåvägen.

VANDA LANTBRUKS-MUSEUM

Vanda Lantbruksmuseum är ett tvåspråkigt lokalmuseum över den gamla Helsingbygden som omfattade nuvarande Vanda stad samt delar av Helsingfors och Tusby. Förutom den fasta utställningen anordnar museet även växlande utställningar i stil med den som beskrivs i denna bok.

Den snabba urbaniseringen i Vanda medför att spåren efter det gamla Helsing, som förut varit ett utpräglat jordbrukssamhälle, utplånas i allt snabbare takt. För bevarandet av en del av stadens historiska arv startade Helsing Lantmannagille i slutet av 1980-talet museiprojektet. Museet fyller ett behov främst till nytta för nyinflyttade, som vill lära känna sin nya hemort, men även för gamla Vandabor, som vill bekanta sig med sin stads historia. Helsing Lantmannagille, som grundades år 1882 är en av Vandas äldsta ideella föreningar.

Museet består av två byggnader: Emil och Maiju.

Emil

Emil togs i bruk år 2006. Byggnaden innehåller förutom utställningsutrymme i bottenvåningen en möteslokal i övre våningen med tillgång till kök, kyl- och frysskåp. Möteslokalen som lämpar sig för ca 50 personer kan hyras under sommartid. Byggnaden Emil är uppförd helt av trä och påminner i många detaljer om gammal byggnadsstil. Särskilt den goda akustiken i sång- och musiksammanhang har betonats. I bottenvåningen finns också en mindre möteslokal för upp till 40 personer och ett rymligt kök försett med elspis, mikrovågsugn, kyl- och frysskåp.

Maiju

Övre våningen i Maiju inrymmer en fest- och möteslokal för drygt 100 personer. Maiju lämpar sig utmärkt till företagsbruk, seminarier, skolning etc. men också till mer festliga tillfällen såsom bröllop, födelsedagar och jubileum. Vid större evenemang kan tilläggsutrymmen användas. Piano finns. I Maijus nedre våning finns bastu och tekniska utrymmen. Maijus utrymmen kan användas året om.

Läget i närheten av Vandaforse, ett av Vandas kulturella centra, närheten till Helsingfors-Vanda flygfält samt den nya ringbanan, medför att även långväga gäster lätt kan besöka museet. Det finns också gott om parkeringsplatser för både bilar och bussar.

Källförteckning till texten på sidorna 5 - 12:

Frondelius Satu 2001: Hanabölen kylä. Kulttuurihistoriallinen maisema.

Frondelius Satu, Teräs Ulla 2000: Mylly kylän keskellä. Hanabölen kylän myllyn ja sahan historia.

Koivisto Andreas 2012: Vårt Sottungsby - Sotunkimme.

Söderling, Erik 1985 Hanaböle kvarn och såg. Helsinges årsbok 1986.

Söderling Erik 1987: De fem släktgårdarna i Hanaböle. Helsinges årsbok 1988.

Riksarkivet (RA): Charta öfver Hanaböle Byss Ägor uti Nylands Låhn Borgo Härad och Helsinges Sockn affattade år 1768 och 1769 af Johan Bonej.

Riksarkivet: Geographisk Karta öfver Hanaböle Bys Ägor uti Helsing socken, Borgå Härad och Nylands Län, transporterad år 1810 af Nathan Lilius.

Riksarkivet: Finlands medeltidsurkunder (FMU)

www.elonet.fi: Kansallinen audiovisuallinen instituutti

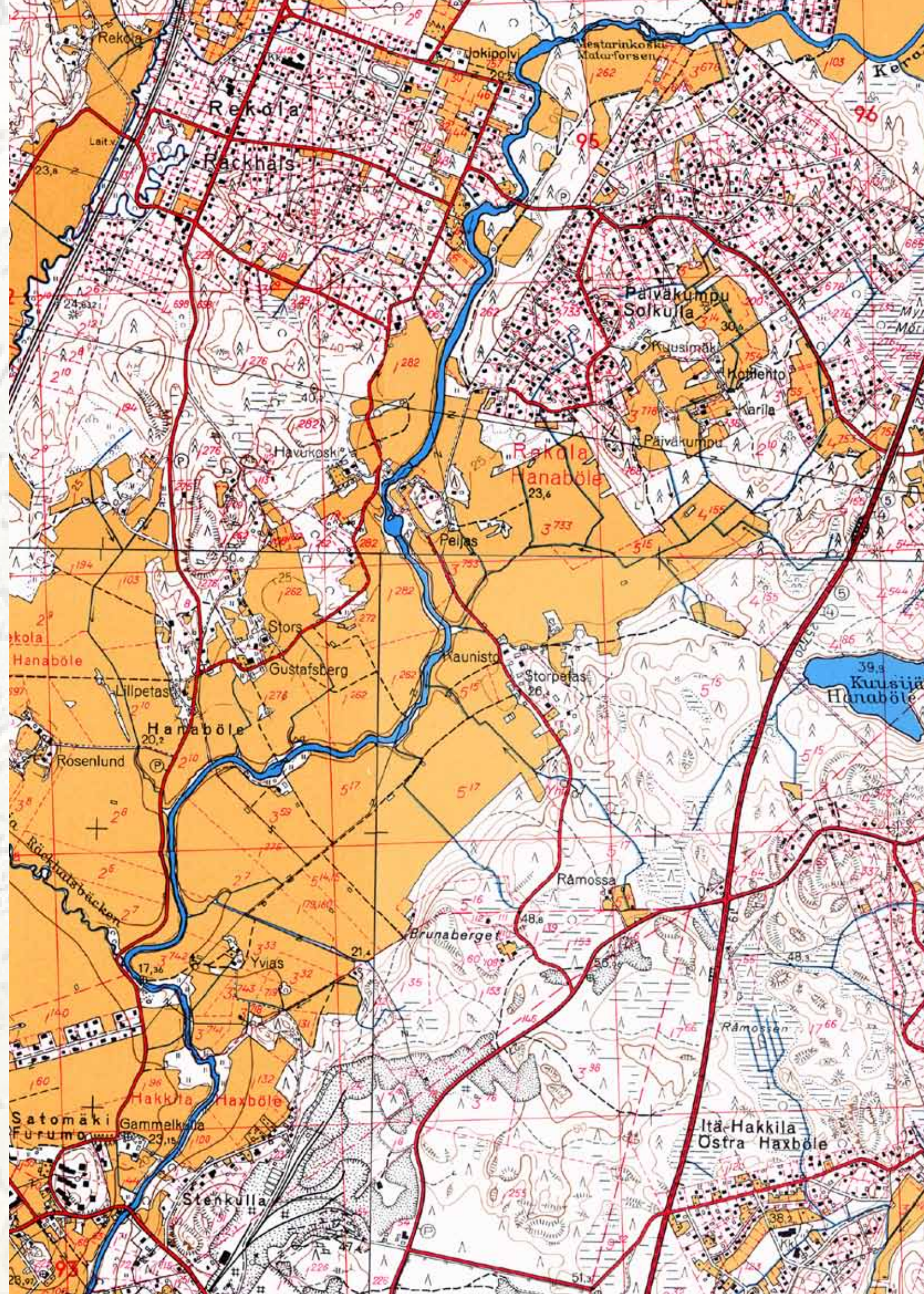
www.sukuhistoria.fi: Helsinges socken kyrkböcker.

www.vantaa.fi: Vanda stads kartor.

www.wikipedia.fi: Cronstedt, Runeberg, Hanaböle, Räckhals, Finlands skarpskyttebataljon.

Fotnot till till Soldattorpet på sid 30:

Enligt kejserlig order återupprättades indelningsväsendet i Finland i samband med Krimkriget. År 1854 uppställdes sex skarpskyttebataljoner a' 600 män och 1855 ytterligare tre av vilka 8 Nylands indelta Finska Skarpskyttebataljon var en. Dessa truppförbanden upplöstes år 1867.

Denna skrift dokumenterar Hanaböle-utställningen i Vanda Lantbruksmuseum. Utställningen som sammanställts av Hanaböleborna själva är den tredje i ordningen över specialutställningar som presenterar de olika byarna i Vanda. Första utställningen behandlade Helsing Kyrkoby och den andra Käinby. Hanaböle-utställningen öppnade den 1.5.2013 och kunde beskådas ända till 30.9.2014.

Hanaböleborna beskriver själva sin utställning på följande sätt:

"Den här utställningen handlar om byn Hanaböle och hanaböleborna förr och nu. Den berättar om gårdarna och familjerna som brukar och har brukat dem, den handlar om skolan och lärarinnan, om handelsmannen och hans son konstnären. Den berättar också om kvarnen där det maldes spannmål och sågades stock. Tidsperioden omspänner tiden från 1800-talet till nutid.

Utställningen är gjord av de hanabölebor som idag bebor byn."

Förutom avsnitten som beskriver själva utställningen har i denna bok också tagits med en del annat material som beskriver byn, dess gårdar och historia. Trots tillägg är detta inget försök till en byahistoria - endast ett litet ytskrap...

ISBN 9789529359448

9 789529 359448

Helsing Lantmannagille r.f.
2019, Vanda